

Egy új irodalomtörténet.

Benedek Marcell: *A magyar irodalom története*. Számos képpel. Bpest. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet. 1938.

E könyv tárgyilagos elbírálása megkívánja, hogy ismerjük célját. Mert az irodalomtörténetnek is vannak külön célú műfajai. Ilyen a «népszerűsítő» irodalomtörténet is, melyet bizonyára más szempontokból illő méltatni, mint egy tudományos művet. Kár, hogy Benedek Marcell csak könyve utolsó lapján figyelmezteti az olvasót műve jellemére. Itt is csak szerény apró betűkkel közli, hogy «Forrásai egy népszerű összefoglaló irodalomtörténetnek tulajdonképpen nincsenek. A főforrások: maguk az irodalmi művek, amelyekről az író beszél. Új életrajzi vagy egyéb adatok kikutatásának, vagy közlésének nem ez a helye . . .» A szakember tehát, ha a könyvet megveszi, nem kis csaldással kénytelen töprengeni, hogy hogyan «hasznosíthatná». Mit tehet egyebet, mint hogy valamelyik ismerősének ajándékozza oda s így némi áldozat árán ő is szolgálatába szegődik az iskolán kívüli nevelésnek. Mert ez a «népszerű irodalomtörténet» — úgy látjuk — nem a középiskolai ifjúságnak s nem is a népnek készült. A könyv finom kiállítása, a szerző választékos, inkább felszínre, csillogásra, mint tömör tartalmasságra törekvő előadása arra vall, hogy a «gyöngébb» nemnek ahhoz az úri osztályához szól, mely nem járja az egyetemeket s bár a középiskolákat gyakorlatibb, esetleg háziasabb képzettséggel cserélte fel, azért a költők és írók világával való ismeret-ségre mégis hajlamos. E szempontból kell tehát elbírálnunk Benedek Marcell könyvét. Mielőtt azonban ezt megtennők, legyen szabad az ilyen irányú műről előbb a magunk elgondolását jelezni.

A népszerű irodalomtörténet abban is különbözik az e nemű tudományos műtől, hogy nem tételezi fel az olvasónál az irodalmi művek olvasáson alapuló ismeretét. Célja első sorban tehát az legyen, hogy az irodalmat ismertesse meg. Természetes, ezt csak szemelvényekkel teheti. A szemelvények tehát necsak függelékek, vagy az irodalomtörténetíró életrajzi és esztétikai jellemzéseinek mintegy másodrangú szerepet betöltő illusztrációi legyenek, hanem ellenkezőleg: az adatok és magyarázat szerényen kullogjon az irodalmi szöveg után, hívják fel a figyelmet a mű s az egyes részletek szépségeire stb. Vagyis: Az «irodalomtörténet» inkább bőséges, gazdag és változatos *irodalmi olvasókönyv* legyen, s ebben az írók és költők legyenek a «hangadók», nem pedig a történetíró. Az ilyen nagyobb olvasókönyvre

Horváth János *Magyar versek könyve* című műve adott kitűnő példát, de ez céljának megfelelően természetesen csak versköltészetünket mutatja be. E könyv kivonatolásával s az így nyert hely felhasználásával avatott kéz elbeszélő és műprózánk történetét is szemléltethetné s a szemelvényekben az egyes íróknak nemcsak különféle és különböző stílusjegyeit, az írói egyéniséget, a részletek szépségét, a korszerűséget, stb. jelölné meg, hanem a további fejlődés csiráira is rátapinthatna.

A szerző műve kétségtelenül hajlik az irodalom e szemléletes ábrázolása felé: a költőktől egy-egy műfaji szemelvényt, a prózairóktól, szónokoktól itt-ott rövid idézetet közöl. Az igazi szemléltetéstől azonban távol van. Pedig a közönségnek s a kiadónak egyaránt érdeke lett volna, hogy végre egy terjedelmes, vaskos irodalmi olvasókönyv szülessen meg. E sorok írója már 1928-ban hangsúlyozta Pintér Jenő irodalomtörténetének ismertetése kapcsán (*Napkelet*, 1928. — 12. sz.): «Itt lenne az ideje, hogy a közönséget végre ne csak az irodalom történetével, hanem magával az irodalommal és megismertessük. Szemelvényekben mutassuk be az irodalom fejlődését a legrégibb kortól napjainkig akképpen, hogy a lírai költőkön kívül a prózairókat is ismertessük . . . A prózairók terméséből is ki lehetne választani a legjellemzőbb darabokat (pl. Keménytől többek közt *Gyulai Pál* arcképjelenetét) s így prózánk nyelvi fejlődésén kívül íróink ábrázoló erejét, leíró modorát s technikai vonásait is szemléltethetnők. Az olvasót közben jegyzetek tájékoztatnák az írók életéről, az egyes korszakokról s figyelmeztetnék a szemelvények szépségeire stb.» «A magyar szellem e kivonatos története mintegy gazdag zenekar zendítené meg a magyar multat.» — E tíz év előtt kelt s az irodalomtörténetírók figyelmébe ajánlott «ötlet» most előbb-utóbb meg fog valósulni, hiszen az új középiskolai tanterv is irodalmi olvasókönyvekben látja az irodalomtanítás célravezetőbb eszközét. Kár tehát, hogy könyvünk szerzője és kiadója, az egyik nagyobb terjedelmű művel, a másik jól befektetett «áldozatkészséggel», nem effajta hosszabb életű könyvvel ünnepelte meg a könyvnapot.

Benedek Marcell arra törekszik, hogy a szépirodalmi hang vonzerejével küzdje le az olvasó közönyét. Könyvét a krónikaírókkal kezdi s irodalmunk ékesszavú krónikásával: Beöthy Zsolttal végzi. Művét tizenöt fejezetre osztja s a fejezeteknek efféle címetek ad: Lélekváltás. Bocsásd meg Úristen. «Ne bánts a magyart». Hazai rejtelmek. Én ez avart jártam, tünődve megálltam . . . A nagy álmodó. stb. Az a baj, hogy e szép címek nem fejezik ki szabatosan a fejezetek tárgyát, de mindegy, — hangulati alá- vagy föléfestések —

a fontos, hogy mi van a kevély címek alatt. Hamarosan meggyőződünk, hogy egész érdekes olvasmányok egy fiatal leány számára, Kazinczyt pl. abban a helyzetben mutatja be «szemléltetőn», amint megkéri az angyali Sophie kezét (*Pályám emlékezete*, IV. részből idézett 25 sor.). — Berzsenyiről írt jellemrajzát így kezdi: — «Már csak nyíltan megvallom komám urannak, — mondja a kemenes-sömjéni földesúr a hozzá ellátogató evangélikus lelkésznek hosszú habozás után — hogy én egy időtől fogva versírással bíbelődöm, nézze által ezeket s mondja meg, ha mehetek-e valamire». stb. Ezek a könyvben ritkítva szedett sorok hogyne vonnák magukra az olvasó figyelmét. — Kölcseyt így vezeti az olvasó elé: «Csokonai temetésén egy tizenöt éves diák, félénk gyerek, balszemére vak, megpillantja Kazinczy Ferencet, áhítattal nézi, de közeledni nem mer hozzá. Tíz év sem telik belé; lesz bátorsága, hogy keményen megvédelmezze a széphalmi mestert egy durva támadás ellen.» — Nem is ügyetlen s elég tartalmas ez a kissé hatásvadászó előadásmód. Sőt gyakorlati pedagógia rejtőzik mögötte. Az olvasó megtudja belőle, hogy Kazinczy az akkori közlekedési viszonyok közt is elfáradt Csokonai temetésére, hogy Kölcsey félénk s balszemére vak volt (ismert arcképe jobb szemét mutatja világtalannak, mert a metszet a rajzot fordítva adja), hogy később megvédi Kazinczyt a Mondolattal szemben, hogy a Mondolat 1815-ben jelent meg, mert Csokonait «tíz év»-vel előbb, 1805-ben temették. Sőt megtudja azt is, hogy az irodalomtörténet nem száraz tudomány, hogy a szerző élénk elbeszélő (apai örökség), aki az irodalomtörténet «unalmas» részeit kiselejtezi s szegény Garay Jánost, mint eposzírot annyira érdemtelennek tartja a megemlítésre, hogy még az *Obsitos* íróját sem méltatja benne. Ezt a könnyedén pergő, kellemes előadást a szerző közben elmésségekkel fűszerezi, másutt az irodalomtörténetben véglegesnek tekinthető megállapításokkal szemben ellenzéki állást foglal el, így vitájával gondolkodásra serkent s némi tekintélyt is szerez a fiatal olvasó előtt. Ilyen különvéleménye van pl. *Az ember tragédiájára* nézve is, ez azonban csak látszólagos eltérő magyarázat az eddigiektől. Mindezen kívül szereti a közvetlenséget, még pedig irodalomtörténetírónál egészen szokatlan mértékben. Vörösmarty hangját pl. az orgonához hasonlítja s hozzáfűzi; «Az orgonát kivételesen be lehet építeni polgári lakásba is (láttam és hallottamilyent egy kolozsvári művészbarátom kis lakásában), de igazában... templomba való».

Mindezek a sajátságok az előadás hangját változtatossá és elevenné teszik. Ha hozzávesszük, hogy a szerző régi irodalmunk történetével nem sokáig «untatja» olvasóját s az újabbat is megrostálja,

el kell ismernünk, hogy nagy gyakorlati érzéke van ; ismeri s igénybe is veszi az «irodalomtörténetírói hatás» külső eszközeit. Kétségtelen, hogy e hatás elemeihez belsők is járulnak. Vannak szép, rövid tanulmányoknak beillő fejezetei is, ilyenkor szinte látjuk, amint olvasója mellől egy pár lépésre eltávolodik, hogy taglejtése és hangja ünnepélyesebb lehessen, sőt dobogóra száll, hogy szárnyalhasson. A nevelő íróvá nő, szelleme szikrát vet s lelkes, az irodalom szeretetétől forró szavakkal jellemzi egyik-másik jelesünk (Vörösmarty, Petőfi, Arany) költői nagyságát.

Azt hisszük, a szerző célkitűzését mindezzel el is érte. Rendszert, pozitív vonásokat, valamilyen magasabb elvi szempont érvényesülését, vagy szellemtörténeti összefüggéseket jelző részeket nem igen találunk a könyvben (bár a szerző az utóbbiak iránti fogékonyságát helyenként érezteti). A maga egészében: képeivel, rajzaival, csiszolt stílusának franciás könnyedésével s nagyjainkat méltató ékesszólásával mégis érdekes pedagógiai kísérlet ez az irodalomtörténetet kissé elregényesítő könyv. Szubjektivitásának egyik jele, hogy Benedek Eleknek épp a szerzőhöz, «Marcihoz» írt *Testamentum*ából közöl egy szemelvényt. Ebben a jeles mesemondó igen helyes erkölcsi tanításokat ad fiának s inti: kerülje a «stréberséget és reklámhajszolást». De nincs-e önreklám-íze épp e szemelvény kiválasztásának? Az olvasó tán elnézi, de mit szól hozzá szigorú apja szelleme? . . . S hogy még egyszer hangsúlyozzuk álláspontunkat s a könyv apróbb hibáinak megjelölését a szakközlönnyökre bízuk: a magyar irodalmat jobb nevelőnek tartjuk az ilyen irodalomtörténetnél. A közönséget nem a lírai szerző gyönyörködteti, hanem a lírai költő ; nem a kiszakított versszak-szemelvények, hanem a versek ; nem 30—40 soros prózai részletek, hanem önállóbb, teljesebb példák. Vagyis csaknem azt mondhatjuk : egy mennél gazdagabb irodalmi olvasókönyv egyúttal a leggyakorlatibb irodalomtörténet is.

K—fy J—s.

Kereszténység és zsidóság.

Huber Lipót: *Zsidóság és kereszténység a múltban és a jelenben*. I. kötet: Zsidóság és kereszténység Krisztustól a középkor végéig. XVI. 683 l. — II. kötet: Újkori és modern zsidók Jézus Krisztusról és a kereszténységről. 445 l. Kalocsa. 1933. 1936.

Méreteivel is meglep az a két kötet, amelyekben Huber Lipót, a magyar tudományos egyházi irodalom kiváló művelője, nyomon kíséri, elemzi, adatokkal megvilágítja és értékeli a zsidóság